

11. Tudósok

A falusi tanulatlan emberek között is teremnek tudósok. Olyan emberek, akikről a nép úgy beszél, hogy „tudományuk van”. Egészen más tudósok ők, nem könyvből tanulták a mesterségüket, úgy, mint a városi, művelt emberek tudósai. Megbecsülésük, tiszteletük a nép körében mégis éppen olyan nagy, vagy talán még nagyobb, mint a művelt közvélemény elismert tudósaié. A falusi tudósok „tudománya” évszázadok tapasztalataiból, íratlan hagyományaiból gyűlt össze, s éppen ez a történelmi, néprajzi értéke.

Milyen hát ez a „tudomány”? Eddigi tapasztalatom szerint két részre tagolhatjuk szét, bár a tudósokban rendszerint egybefonódva jelentkezik. Egyrészt a természet évszázados, pontos megfigyeléséből adódik, mint például a pásztorok, mezei emberek időjósági tudása vagy a gyógyfűvek használata kuruzslók tudományában. Másrészt pedig átvezet a babonák, hiedelmek világába: a tudósok harca, segítsége a rontások, gonosz szellemek ellen. S úgy érzem, éppen ebben rejlik a nagyobbik, a történelmi jelentősége. Nem a babonáság védelméről van szó! Hanem arról, hogy ezekben a hiedelmekben ősi pogány hitvilágunk máig fennmaradt emlékei rejtőznek. Már a nevük is finnugor eredetre mutat. Az igazi, nagy tudósokat „tátos”-nak is nevezi a nép, és ez a finn „tiätäjé” szóval rokon, s tudóst jelent. A ma is élő mindenféle babonáságban persze sok a szláv, germán, általános európai hagyomány. De a rokon népek néprajzi összehasonlításával kihámozható belőlük az, ami még honfoglaló őseink hitvilágához tartozott. Éppen ez mutatja meg, hogy a mai falusi tudósok legnagyobb része még a régi, pogány táltosok, sámánok ősi hagyományait őrzi. Ezért kell múltunk szeretetével, történelmi emlékeink megbecsülésével foglalkozni velük. Hiszen olyan részletességgel megtanultuk egyszer a görög és római mitológiát, s csak a mi ősi hitvilágunk évezredes hagyományai mellett mennénk el a babonásoknak kijáró, lekicsinylő kézlegyintéssel? Ezer év óta fennmaradt ez a hitvilág, roncsaiban a kereszténység mellett. S vizek közé zárt kis falvak öreg utcáiban, nádtetős vályogkúnyhókban, öreg emberek, asszonyok nyelvén még ma is él ez az ősi hit. De már csak 70-80 éves öregek a hordozói. S talán ez az utolsó pillanat, hogy megmentsük a teljes feledéstől, mint történelmi emléket a jövő nemzedékek számára.

A múlt században, a szabályozás előtt, a Szigetköz vizek közé zárt falvai sokkal jobban megőrizték a régi hagyományokat, mint a városok vonzókörébe, a fejlődő élet forgatagába eső községek. A tudósok tevékenysége is akkor még itt igen széles körű volt, hiszen az ide még el nem jutott civilizációt, a tanult orvosokat, állatorvosokat pótolták. De ők is alulmaradtak az élet fejlődésével szemben, s ma már csak az emléküket őrzi a még életben maradt kortársak, mint szem- és fültanúk.

Krónikám minden fejezetében igyekeztem összegyűjtött népi hagyományainknak történelmi hátteret is adni a rendelkezésemre álló adatok, okmányok segítségével. Most is ezt teszem. Vidékünk utolsó boszorkányperének, a bácsai

boszorkánypernek 1761-ből fennmaradt ismertetésével kezdem. Annál is inkább, mert amit ebben a vádlott boszorkány fejére olvastak, azt minden valamire való tudós meg tudta csinálni. A boszorkánypercek elmúltak, de a tudomány megmaradt!

1761. május 13-án tartották meg ezt a pert. Tóth Ilonát, Szücs György feleségét vádolták boszorkánysággal. „Tudákos” asszony volt, és mindenki félt tőle. Sokakat „megvesztett”, akik bele is haltak. Néhányat visszagyógyított. Ezek vallottak rá ilyesféle dolgokat. Horváth Ádámné korcsmárosnét megvesztette – vallotta Csepi János bíró. Egy „meszely” borért bement a kocsmába, Horváthné kérte tőle az árát, ezért bosszúból megrontotta. Alig ment ki a kocsmából, az asszony húzódozni kezdett. Két keze görcsben a szájához kulcsolódott, a lábai hátrahúzódtak, és meg is némult. Sem ülni, sem állni nem tudott. Visszahívták a boszorkányt és kényszerítették, hogy segítsen rajta. Nyálával kengetni kezdte a görcsös végtagokat és egyik percről a másikra rendbe jött az asszony, ott, mindenki szeme láttára. Téglás András azt vallotta, hogy húga vásznát ellopta. Elment érte, és kérte vissza. Megfenyegette, hogy „megbánod ezt még, Jutka!” Alig hazaért, szörnyű hideglelésbe esett. Két hétig sem szűnt meg. Erre elhívták a boszorkányt, és az kézsímitással levette róla. Varjú András is hasonlóképp vallott. Szilvát kért tőle. Nem adott neki. Erre hátulról megérintette. Azonmód hideg futott át rajta, és hideglelése csak akkor múlt el, mikor felesége ajándékokkal kiengesztelte a boszorkányt. Füveket hozott, beletette a csizmájába, hogy járjon rajta. Attól múlt el róla a nyavalya. Feketéné Dobos Katalin úgy tudta, hogy az anyja halálos ágyán adta rá a tudományát. Tőle is kért egyszer enni. Nem adott neki, s alig elment, félrehúzódtott a szája, szemei félrefordultak, szemhéja megmerevedett. Harmadnapra sem múlt el. Mikor ajándékkal megengesztelték a boszorkányt, az füvekkel megfűstölte és rendbe jött. Horváthné Nagy Erzsébet szerint mikor Szücsék udvarukból elhurcolkodtak, a boszorkány ágyából kiesett egy madzagból és vesszőből összetákolt kantár. Ez volt a boszorkány jelvénye. Odaszaladt, fel akarta venni, de meg sem tudta mozdítani, mintha odaragadt volna a földhöz. – És így tovább. Kilenc tanú vallott ellene hasonlóképpen. A győri Megyei Törvényszék halálra ítélte, s az ítéletet felküldték Bécsbe jóváhagyásra. Mária Terézia elrendelte a boszorkánynak és áldozatának, Horváthnének Bécsbe szállítását. Itt részletes kihallgatás és szembesítés után a királyné megkegyelmezett neki. Szabadlára helyezte azzal a feltétellel, hogy felhagy a kuruzslással. Indokolása az volt, hogy nem bűnös, mert az állítólagos megrontások a „Gondviselés akaratából” történtek.

Tátos – Kelemen Dénes

volt az első tudós, akinek nyomára akadtam. Pásztor volt a cikolaszigeti szilaj csordánál. Dunaremetén halt meg 1915-ben, 64 éves korában. A nép „tátos”-nak mondja, és cselekedeteinek számos élő tanúja mesélt róla nekem. A pásztorok között már megemlékeztem róla. Sokan látták, hogy szemével parancsolni tudott a csordának. Leszúrta bunkós végű csörgős

botját, rátette kalapját és megparancsolta neki: őrizze helyette a csordát, amíg bemegy a faluba dohányért. Az állatok pedig a bot körül legeleztek vagy körébe heveredtek, amíg vissza nem jött. Botja marhaganéjban érelt galagonyabot volt és saját maga faragta meg. Hegyesedő végére a Dunát faragta rá, ebből nőtt ki egy leveles folyóka, kígyó módra körülkanyarogta a botot és bunkós fejénél a nappal, holddal meg a csillagokkal ért véget. Soha nem hagyta el. Akárhová ment, mindig vele volt. Ha lefeküdt aludni, maga mellé tette. Kívánságára még a koporsóba is melléje tették, amikor eltemették. Azt is megírtam már, hogyan szelídítette meg Villámot, a nekivadult bikát, hogyan gyógyított állatokat, embereket. Nagy József hallotta még apjától Cikolaszigeten, hogy ha valaki állatot hajtott haza a csordáról és nem „dugta meg” egy kis ajándékkal vagy pénzzel az öreg Kelemen, sehogyse tudta a magáét kiszakítani a többi közül. De ha adott neki valamit, csak ránézett, rászólt az állatra és az szelíden elballagott a gazdája után. Lányától tudom, hogy soha nem itta meg tarka tehén tejét. Volt neki egy magyar fajta, fehér tehene, csak annak a tejét itta. Akármit evett vagy ivott, az első falatot maga mögé hajította, az első nyelet bort, tejet vagy vizet kilötytentyette – amint mondta, az ördögnek, akitől a tudománya volt.

„Vizet tudott küldeni” az emberekre. Egyszer édesapám is szemtanúja volt ilyen esetnek. Egy meleg nyári délután kint állt bátyjával egy kapuban és beszélgetett Kelemen bácsival. Arra jött két menyecske a poros úton. „Küldjek rájuk vizet?” – kérdezte. Azzal már rájuk is kiáltott, hogy „há’ nem látjátok a vizet? Beleér má’ a szoknyátok!” – Erre a két menyecske nagy visítva nyakába kapta egy szál szoknyáját, és azon csórén ment el előttük, mintha vízben gázoltak volna. Utánuk szólt: „Má’ kiértetek a vizből, mér’ nem eresztitek le a szoknyátokat?” Erre azok csodálkozva keresték a vizet a poros úton – és elfutottak. A nagyszigeti Csiba László is mesélte, hogy egyszer fosztáskor rájuk is vizet küldött. Mivel látták, hogy csak úgy ömlött be a szobaajtón a víz, felugráltak előle az asztalra, székekre – és mikor „levette” róluk, nagyot nevettek rajtuk, hogy fönt „kukurcútak” mind az üres szobában.

Sokfelé hívták fosztásra, torokba. Szerették, mert sokat tudott mesélni és jól szórakoztak rajta. Ugyancsak édesapám volt szemtanúja egy kukoricafosztáson egyik leghíresebb cselekedetének. Boszorkányokról, tudós emberekről mesélt. Egy óvári gazdász fiatalember is ott volt, és folyton közbeszólt, hitetlenkedett, kétségbe vonta az öreg igazát. Először csak szép szóval figyelmeztette, ne beszíjjen közbe. Nem használt. Elvesztette végül is a türelmét és rákiáltott: „Ha be nem fogja a száját, lakatot teszek rá!” Erre az ifjú óriás kinevette. Az öreg felugrott, odament hozzá, végigsimította az arcát, és azt mondta: „Lakatot teszek a szádra, hogy ne járjon, amikor nem köll”. – És erre az nem tudta kinyitni a száját, csak mőkögött, nyöszörgött. Kelemen bácsi pedig fogta a kalapját, elköszönt és elment. Nem akart visszajönni. A gazda szaladt utána, könyörgött neki, mire nagy nehezen visszafordult. Újra végigsimította a gazdász arcát, hogy „leveszem rúlad a lakatot”, és a fiúnak máris semmi baja sem volt. Úgy mondta, látta is, amint egy nagy „kan” lakat lógott a száján.

Hipnotikus képességével egyszer megrézfálta a remetei csárda cigánybandáját is. A cikolai Ézsöl József bácsi mesélte róla, hogy mulatott a

csárdában. Cigányok húzták neki egész nap. Szép pénzeket mutogatott feléjük. A végén, reggel fele, adott a primásnak egy húsz forintost. (Nagy pénz volt ez akkor, 4 mázsa búza ára!) A cigányok elmentek, a falu szélén osztozni akartak. Keresték a pénzt, nem volt sehol. A primás csak egy üres papírdarabot tudott a zsebéből előhúzni. Majd agyonverték egymást, hogy melyikük lopta el a pénzt, pedig Kelemen csak az üres papirost adta oda nekik, s ők pénznek látták.

Régen virrasztottak a halott mellett. Imádkoztak, siratóasszonyok jajgattak, ahogy ez akkor még szokás volt. Tyűklevest és kalácsot ettek, bort ittak közben. Napkelteig tartott az ilyen „verázsolás”. El szokták hívni a tátos Kelemen Dénest is. „Kifüstölte a halottból a gonoszt, hogy nyugtuk legyen tőle és ne járjon haza kísérteni.”

Az öreg Fenesi János csősz mesélte, hogy amikor apja meghalt, ők is elhívták a verázsolásra a „tátos” Kelement. Estére megjött az öreg. Volt neki egy régi rostája. Erre parazsat rakott és zsebéből füveket szórt rá. Lánya, Kelemen Róza úgy tudja, hogy napkelte előtt szedett, fiatal nyírfahajtást tett a parázsra. Úgy sistergett rajta, mint a zsír. Ezzel körülfüstölte a holtat, és mormolt is hozzá valamit. Azt már sajnos, egyikük sem tudja, hogy mit... Így végezte el még a századforduló táján „tátos Kelemen” a pogány halottfüstölés szertartását, s csak utána temette el a keresztény pap...

Fiát, Kelemen Viktor pástort Cikolaszigeten hiába faggattam édesapja tudományáról. Mindig szűkszávuán kitért előle. Egyszer pedig egész komolyan figyelmeztetett: „Ha jól akar a tanár úr, ne piszkálódjon az apám körül. Olyan tudománya vót néki, hogy még hóttában is bosszút állhat rajtunk, ha nem hagyjuk békin!” – Más alkalommal megkérdeztem tőle, miért nem tanulta meg apjától a tudományát. Rettenetesen megbotránkozott rajta, s szinte ijedten kiáltott fel: „Isten ments, még ilyent mondani is! Hiszen az ördögnek kell a lelkét eladnia annak, aki ilyeneket tudni akar!” Nem is tudtam meg tőle semmi többet. Csak testvére, Nagyné Kelemen Anna néni mondta el apja halálának körülményeit. Azt tartják, hogy addig nem tud a tudós ember meghalni, amíg tudományát át nem adja valakinek. Az öreg Kelemen is egy hétig haldoklott. Teljesen elhagyatva, egymaga vívódott a halállal, mert hívta őket, könyörgött nekik, jöjjenek be a szobába, hadd adhassa át a tudományát, hogy nyugodtan meghalhasson. Ennivalót is csak úgy adtak be neki az ajtóból, kenyérvetelő lapáton. Végre mégis meghalt. Nagy csörömpölést hallottak a szobából. Benéztek, „hát ugrott ki az ablakon az ördög fekete macska képiben. Akkor vitte el a lelket”.

Nem csoda, ha tettei láttán a nép képzelete felruházta ősi mitologikus jellemvonásokkal. Táltosnak képzelték. Fia, Kelemen Viktor bácsi egyszer annyit elmondott nekem, hogy apját még gyerekkorában egy idegen fehér bika megnyomkodta. Három napig feküdt, mintha meghalt volna. Aztán magához tért, nem volt semmi baja, csak a fején nőtt egy tyűktojás nagyságú csomó. Holtáig nem múlt el neki. Ebben hordta az ördögtől kapott tudományát. Azóta lett tátos.

Csiba László Cikolaszigeten ismert egy túlsóféli Csóka János nevű pástort, aki fiatal korában együtt őrzött Kelemen Dénessel. „Igen mogorva, szótlan ember volt – mesélte róla. – Sokszor otthagya a csordát és a Vörösfüzes alsó végében meghagyott látófára mászott. Azon gubbasztott napestig. Egyszer

napkelte előtt arra ébredt, hogy Kelemen csendben kiment a gunnyóból. Utanamászott megnézni, hová megy. Addigra már ladikban ült és a Nagyciglés felé evezett. Ő is utána lopódzott ladikjával. Mire kikötött a szigeten, Kelemennek már nyoma veszett a sűrűben. Nem látta sehol. Már éppen vissza akart fordulni, mikor egy tisztás felől nagy dobogást, lónyerítést hallott. Odamászott a galagonyabokrok alatt, hát látja, hogy egy fehér meg egy fekete csödör verekedett egymással. Igen rúgtak, haraptak. Csak úgy gőzölögtek mind a ketten. De úgy látszik, szagot kaphattak, felkapták fejüket, nagyot nyertettek és beugrottak az erdőbe. Erre visszavezett a gunnyóhoz, de mire bemászott, Kelemen már bent feküdt a helyén, úgy tett, mintha aludna. Csúrom víz volt az izzadságtól. Mert tátos volt, ő verekedett lóvá változva.”

Ézsöl József bácsinak mesélte egyszer maga az öreg Kelemen, hogy ő messziről meglátja, melyik házban lakik boszorkány vagy tudós. A boszorkányt arról lehet megismerni, hogy piros kantár lóg a kapuján. A tudósnak meg szita lóg ugyanott, lófarkából tépett egy szál szőrön. De csak tátos láthatja meg, más ember nem! Azt is elmondta neki Kelemen Dénes, hogy a tudománytól úgy lehet megszabadulni, ha öreg nyárfába lyukat fúr az ember, abba belemondja a tudományát és a dugót hamar rányomja. Akkor belenől a tudomány a fába.

Még holta után is „látták” tátosként bolyongani. Soós Antal pásztor mesélte nekem, hogy éjjel egyszer apja egy szép fekete csikót látott a karámon kívül legelészni. „Bekiáltott, hogy má’ megin’ kinnmaradt este egy csikó!” Avval odament hozzá és fejibe húzott egy kötőféket. Úgy vezette a karámba. Igen sötét vót. Mikor odaértek, a csikó nyugtalankodni kezdett. Apám megsimogatta a fejét, és akkor érezte, hogy a csikónak emberálla vót. Hamar levette róla a kötőféket, a csikó meg elugrott. A bokroktul visszakiáltott: Szerencséd, hogy ésszel éltél és nem kötöttél be a karámba! Hát, mind a ketten hallottuk, hogy a tátos Kelemennek a hangja vót!”

Szigeti Ferenc

ugyancsak pásztor volt a Héderváry-uradalom pusztáin. Lakszakállason született. Legutoljára Lickón volt juhász, később disznópásztor. Öreg korára Öttevénybe költözött, az Öreg utcába, mert a felesége idevalósi volt. Itt halt meg 1945-ben, 69 éves korában.

Sajnos, az ő nyomára is csak néhány évvel a halála után bukkantam. Eperjesi Józsefné, 51 éves harangozó mesélt nekem róla először. Egy házban lakott Szigeti Feri bácsival. Ő maga mondta el, hogy Lickópusztán, a régi Duna menti nagy rétségen együtt őrizte a juhokat, marhákat, csikókat. Később, mikor az uraság eladta a birkákat, anyakocákat őriztettek vele. Sokat mesélt régi babonáságokról is, meg arról, hogy neki „tudománya van”. Úgy mondta, hogy még legény korában fel kellett másznia egy magos nyárfa tetejére, ott az ördög vérről „beszöktette” és így kapta tőle a tudományát. – „Én mindig kinevettem – vallotta Eperjesi néni, – hogy csak bolondokat beszél, mer’ ilyen úgysincs. Erre többször is azt mondta: Megállj, lányom, majd megmutatom egyszer, hogy

nékem van igazam! S úgy is lett. Pár nap múlva, este tíz óra tájban, amint lefeküdtem, úgy éreztem, mintha szél legyintett volna meg. Fölnéztem, hogy talán kinyílt az ajtó vagy az ablak, de be vótak csukva és semmi neszt se hallottam. Visszafeküdtem, és egyszerre erős nehézséget éreztem egész testemben. Úgy elszibbadtak kezeim, lábaim, hogy mozdulni se tudtam az ágyban. Öt-hat percig tartott, aztán elmúlt. Igen megijedtem, hogy tán valami betegség gyűtt rám, mer' még beteg sose vótam. Másnap este ugyanúgy lett. Harmadik nap az uram is otthon volt, ott ült az ágyam szélén, és ő is látta, hogy mozdulni se tudtam. Elmentünk a doktorhoz, de nem találta semmi bajomat. Hat napig így gyűtt rám a nyomás este tíz-tizenkét óra között. Végre elpanaszoltam az utcában az öregasszonyoknak. Azok mondták, hogy este, amikor lefekszem, szűrjam az öregkést bele az ajtóba, attul majd nem tud a rontás begyünni. Úgy is lett. Attul kezdve megszűnt a nyomás rajtam. Egyszer csak átgűtt az öreg Feri bácsi beszélgetni, és bevallotta, hogy ő tette, mer' kinevettem és nem akartam elhinni a tudományát. Azóta elhittem és kerültem az öregget, igen féltem tőle."

Eperjesiné még azt is tudta róla, hogy hívták sokfelé, mert gyógyítani is tudott. Marhákat, disznókat, birkákat gyógyított. Saját „kencefencéi” voltak, de mondta, hogy a „szemivel” is tud gyógyítani. Ahol „nem látták el jól”, nem használt semmit az orvossága. Ahol pedig jól megfizették, megetették, megittatták, ott hamar meggyógyultak az állatok. Csirkét, tojást, lisztet, zsírt fogadott el leginkább. Szalay Antal kunszigeti öregbírónak egyszer volt dolga Szigeti Ferencsel. Beteg lett egy igen szép csikójuk. Görcsök rángatták. Orvost hívtak, de az orvosság nem használt. Félt, hogy megdöglik, ezért elvitte kocsin Szigeti Ferenchez, Lickóra. Bevitték a csikót a juhakolba, beásták jó mélyen a juhganéjba, hogy csak az orra, füle látszott ki belőle. Egy óra hosszat bent hagyták. Mikor előkaparták, rettenetes nagyon kiürült, aztán megszűntek a görcsök és a csikó saját lábán szaladt haza.

Utánanéztam Lickópusztán is tetteinek. Itt is emlékeznek sokan rá. Juhász József 60 éves kocsis mesélte, hogy testvérének napok óta görcs húzta a lábát. Nem akart elmúlni. Már egészen megbénult, mozgatni se tudta. Szigeti Feri bácsi gyógyította meg. Napkelte előtt leölt egy bárányt. A vérit kieresztette egy fa tövibe. Hamar megnyúzta és a meleg bőrből becsavarta a béna lábat. Három napig rajta volt és meggyógyult tőle. A bárány húsát áldomásnak együtt ették meg vele. Felesége még arra is emlékezett, hogy a rúgós lovakat, teheneket is meg tudta gyógyítani. Nyírfa seprűvel végigveregette őket minden oldalról és megszeliődtek. Régi pogány szertartások maradványai éltek még ezekben a cselekedeteiben...

Nemrégiben hallottam róla Zsejkepusztán is. Horváth István fejő jól ismerte Lickóról. Fiatal legényke volt még akkor, és előfordult, hogy a szalonnához, kenyérhez friss hagymát akart szedni Kis Juli néni kertjéből. Hogy, hogy nem, alig fogott meg egy fejet, nem tudta elengedni mindaddig, míg az öregasszony ki nem jött és botjával jól el nem tángálta. Kint beszélgettek este a kút körül és elmondta, milyen csúful járt. Ott pipázott Szigeti Feri bácsi is, és ő adta neki a tanácsot, hogy háttal kell a kertbe menni, úgy szedni a hagymát, és a meglevő nyomon arccal előre kimenni, akkor nincs hatalma rajta a boszorkánynak. Úgy

tett és jól megszédte mindkét zsebét anélkül, hogy az öregasszony „megneszelte” volna.

Őt is elérte a tudósok kegyetlen, elhagyatott halála. Eperjesi néni mesélte el. „Sokat fájt az öregnek a gyomra. Egyedül üldögélt az ajtó előtt, mert a felesége házakhoz járt dolgozni. Nem éltek jól, sokat veszekedtek. Inkább hozzánk jött át mindig beszélgetni. Délelőtt, az udvaron esett össze. Igen jajgatott és hívott, hogy segíts nekik. Odafutottam, de csak folyvást azt mondta: „Add ide lányom a kezedet, osztán nézz jól a szemembe, hadd adhassam rád a tudományomat!” Igen megijedtem és nem mertem hozzányúlni. Egy karót hoztam a színből, azt adtam oda neki. Belekapaszkodott, azzal emeltem föl, úgy vittem be a szobába. Négy napig nem tudott meghalni. Mindig csak engem hívott, hogy menjek be hozzá, de nem mertem. Úgy halt meg magába, a felesége se mert véle maradni. Rendben elsírtuk, virrasztottuk. Éjfél után hazamentünk. Négyen voltunk asszonyok, és mindegyikünket egy fekete macska kísért haza.”

Kovács Jánosné, 71 éves öregasszony úgy mesélte el ezt a „macskás” kíséretet, hogy „mikor elgyűttünk a háztul, egyszer csak lépéseket hallottunk a hátunk mögött. Szaporábban léptünk, erre az is szaporábban gyűtt utánunk. Hátranézünk, de nem láttunk senkit se, csak egy fekete macska dörgölődött hozzánk. Kergettük, de nem ment, gyűtt velünk. Mikor a köröszthöz értünk, eltűnt a macska, de utána megint csak előgyűtt. Egészen hazáig kísért, el se tudtuk verni. Gondútam, biztos szegény öreg vót fekete macskává változva. Ezzel köszönte meg a virrasztást.”

Páli József

még a régi ridegpásztorok közé tartozott. Kunszigeten élt és itt is halt meg 1906-ban. Csak annyit tudnak róla ma élő rokonai is, hogy „igen öreg vót má’.”

Ő volt az utolsó ridegpásztor ezen a vidéken. Eperjesi József (50 éves) úgy tudja édesapjától, hogy Kunsziget és Öttevény közt nagy legelő volt régen, még a szabályozás előtt. Egészen benyúlt a bolgányi Duna-kanyarba. Ezen élt a Héderváry-uradalom rideggulyája. Tinók, csikók télen-nyáron kint voltak a legelőn. Páli József is itt élt velük. Hosszú haját összefonva viselte még, nagy, zsíros pásztorkalapja volt, szép subája. „Azt mondta még apámnak, hogy azér’ van hosszú haja, mer’ abba van a tudós ereje.” Olyan tudománya volt, hogy a kocsmából pontosan megmondta, kinek, hol legel a marhája. Kunszigeten Szalay Vendel (80 éves) és Jursics András (68 éves) még személyesen ismerték, és legénykorukban kipróbálták a tudományát. Vasárnap a kocsmában borozott Páli József. Odament hozzá Szalay Vendel és felelősségre vonta, hogy hol hagyta a csordáját? Azt mondta erre: „Tudom én mindenikről, hogy merre legel. Tilosba meg innejd se engedem őket.” Erre megmondta sorjában, hogy az ő pár tinójuk a Toronyvár fölött legel, a nyárfán túl, jobbra. Lóra ültek, kivágtattak, és valóban, a megadott helyen ott találták az állatokat. Pedig rettentő nagy volt akkor még a rét. Ezt sokszor kipróbálták vele, s mindig meg tudta mondani pontosan az állatok helyét. Azt is megmondta, ha valakinek elveszett vagy

elkódorgott a jószág, hogy merre van. Sokszor a harmadik falu határában is megtalálták, ott, ahol mondta.

Minden évben, az éjféli misén hosszú hajából levágott egy darabot és hátul, az orgona mögött, a harangkötelek között sudarat font belőle az ostorába – mesélte róla Eperjesi József. Ennek a sudárnak aztán nagy ereje volt! Kalapjába pödörve hordta egész éven át, csak ha szükség volt rá, akkor tette az ostorra. Pálmajorban egyszer szétszaladtak a csikók. Valaki rontással szétugrasztotta őket. Nem tudták az ottani csikósok sehogyse összerelni, hát elhívták Páli Józsefet. Azt mondta, álljanak félre, mert a nyargaló lovak majd elgyúrák őket. Rátette hajából font sudarát az ostorára és hármat durrantott vele. A csikók meg egymás hegyén-hátán nyargaltak be a karámba, mindenfelől, mint a szélvész.

Sudarának a boszorkányok ellen is varázsereje volt. Naszádos Péter (84 éves) gazda mondta el Öttevényben, hogy régen a gazdák is nappal dolgoztak az ökrökkel, lovakkal, éjjelre meg kihajtották őket legelni. A bolgányi Dunakanyarban legeltek akkor, és minden éjjelkor szétszaladtak a marhák. A pásztor azt mondta, hogy éjjelkor pörgő rosta jön át a vízen, 41 szem parázs van rajta, és ettől futnak szét az állatok. Elhívták Páli Józsefet, hogy segítsen. Lesbe ült a parton.

Éjfél után valóban jött is a pörgő rosta tele parázzsal. Ostorra tűzte kalapjáról a sudarát és odavágott vele háromszor a rostára. A parázs mind vízbe hullott belőle, a rosta pedig visszapörgött a túlsó partra. Többet a marhák se futottak széjjel.

Szalay Antalné Kunszigeten úgy tudja öregapjától, hogy a boszorkányok törekrostába ültek, úgy mentek a Dunán. Pörgött velük a rosta és közben énekeltek. Az öttevényi Tubánétól tanulta még lánykorában, hogy ezt énekeltek a boszorkányok:

*„Rokollaré, rokollaré, rokollaré, rokolla,
annál bivebb, annál bivebb, annál bivebb az alla.”*

Ez az ősi, kvintváltó énektöredék talán valóban valamelyik régi pogány énekünk emlékét őrzi...

A falu alatt kiszálltak a boszorkányok – mesélte tovább Szalay néni – és bejöttek éjjel a házakba rontani. Mikor már igen sok galibát okoztak, megkérték Páli Józsefet, irtsa el őket a faluból. Kiült a vízpartra éjjel, és mikor jöttek, rájuk pattintott hármat hajából font sudarával. A rosták erre visszapörögtek boszorkányostul a túlsó partra.

Az ő halála is hasonló volt a többi tudóséhoz. Páli Mihály 76 éves kunszigeti gazda mondta el, hogy apjának unokatestvére volt. Úgy tudja, hogy mikor feltörték a rétet és kiesett a pásztorságbul, gyalognapszámos lett. Így élt sokáig. 1906-ban halt meg. Igen öreg volt már. Azt is hallotta róla, hogy nem tudott addig meghalni, amíg tudományát át nem adta. Nem mert senki se a közelibe menni. Végre is egy tollseprűt tettek az ágyába. Arra adta rá a tudományát, és meghalt. A seprűt aztán tűzbe dobták. Akkora sivalkodást csapott a kályhában, mintha elevenen süttöttek volna valakit. Aztán föntről hallatszott a kéményből. Azon körösztil ment ki az ördög.

is pásztor volt Vajkán, majd Cikolaszigeten, végül Kimlén. Itt halt meg 1917-ben. Tudományáról fia, Soós Antal bácsi mesélt nekem közös pásztorkodásaink idején, Cikolán.

Apja mondta neki, hogy még „puhab” korában Doborgazon találkozott három boszorkánnyal. Hamar lefeküdt egy nagy hársfa tövébe és úgy tett, mintha aludna. A boszorkányok körülállták és az egyik a kezét, másik a lábát, harmadik a fejét akarta kicsavarni. Már éppen nekifogtak, mikor a fáról rájuk szólt egy bagoly. „Hagyjátok, mer' ez a gyerek az enyim!” Avval rászállt a mellre és a boszorkányokat elkergette. Három álló napig aludt ott a fa tövében, addig a bagoly ott ült a mellén, vigyázott rá. Ez alatt kapta tőle a tudományát.

A pásztorok között már írtam róla, hogy maga gyógyította az állatokat. Sebekre kormot, pókhálót, marhaganét rakott, de füvei is voltak rá. Bicskával trokározott, eret vágott, ha kellett. Nyüves állatot úgy gyógyított, hogy napkelte előtt kiment a vízpartra, füveket szedett. Ezzel törekrostára tett parázson megfűstölte a beteg jószágot és ráolvasott, „mintha visszarúl számolt vóna”. Elparancsolta a nyüveket. Azt is meg tudta tenni, hogy messzi, más állatokra parancsolta rá őket. „Meg akartam tőle tanúni a tudományt – mesélte Soós Antal –, de aszonta: nem taníthatlak meg rá, mer' ha elmondom, akkor én nem használhatom többet. Majd a halálos ágyamon átadom néked is a tudományomat. Csak mikor meghalt, katona vótam, nem lehettem mellette.”

Minden karácsonykor elment ő is az éjféli misére. Tudósok, boszorkányok nem jártak máskor templomba. Régi boszorkányos hagyomány szerint a Luca székéről bárki megláthatta akkor őket, s ahogy Szigetközben tudják: úrfelmutatáskor mind hátat fordítanak az oltárnak és szarvat, agancsot, kantárt, tollat viselnek a fejükön. Soós Péter is „amikor pontban éjfélkor mutatta fel a pap az Urat, akkor kötött csikóhajbul sudarat magának. Ezzel bárkin bosszút tudott állni. Amellik csordát szét akarta ugrasztani, abba az irányba hármatt pattintott véle, s attul nekivadultak, szétszaladtak az állatok, akármilyen messzire vótak is.”

„Vót úgy, hogy valakinek elbitangút a barma, ellopták a jószágát, elszaladt a csikója, marhája. Apámhoz gyűttek segítségér'. Régi járt még. Szép, fényes pitykegombok vótak rajta. A mellinél egy nagyobb gomb vót. Ezt mindig szépen kifényezte. Ebbe nézett és megmondta belül, hun a jószág, merre ment a tolvaj. Ha valakit megrontottak, azt is megmondta, hunnan gyűtt a rontás.” Ő is, úgy mint a „tátos” Kelemen Dénes, akármit evett, először háta megé dobott egy kicsit. Azt mondta, hogy a bagolynak, akitől a tudományát kapta.

Ásványon volt pásztor, még a múlt század végén. A rideg gulyát őrizte. Máté Vendel bácsi mesélt róla. Gyerekkorában még élt. Hosszú, zsiros haja volt és télen-nyáron szűrben járt kint a legelőn. Nagy pásztorbotja volt. Lebökte a réten és megparancsolta a csordának, hogy ne menjen el mellőle. Az állatok valóban ott legeltek a bot körül, amíg bement gyalog Győrbe, minden évben egyszer, bevásárolni. Egyszer hazafelé jött az úton. Közben elkerülte Beke János a kocsijával. Kérte, vegye fel. S csak elhajtott mellette. Utánakiáltott, hogy azért ő mégis hamarabb ér haza. Alig mentek a lovak 4-500 métert, megálltak és nem mentek tovább. Hiába verte, majd vezetni akarta őket, sehogyse ment. Kollár meg elkerülte őket, és szépen hazaért. A kocsi meg ott állt az úton, amíg csak a nap le nem nyugodott. Akkor „engedte” a tudós pásztor a lovakat tovább. Öreg este volt már, mire hazaértek.

Hajtó Sándor

kanász is tudós pásztor volt Gyulamajorban, a Héderváryak uradalmában. A század elején halt meg, 92 éves korában. Kelemen Béla fejő mesélt róla. Gyerekkorában hallotta még édesapjától, hogy olyan tudománya volt Hajtó Sándornak, amivel megparancsolta a kondának, hol legeljen. Volt egy borotválkozótükre, faragott fadobozban. Ezt letette a tarlóra és megparancsolta a disznóknak, hogy csak körülötte legeljenek. Azt mondta, hogy ő messziről is meglátja a tükörből, hogy melyik megy tilosba és messziről is vissza tudja parancsolni. Sokszor volt úgy, hogy közel 100 disznó simára kilegelte a tarlót, de nem ment tovább egy se, leheveredtek, turkáltak a tükör körül, amíg Hajtó vissza nem jött.

Máriamajorban mesélték, hogy egyszer két évig nem ellettek a disznók. Már mindenfélét próbáltak velük, de semmi se használt. Elhívták Hajtó Sándort, hogy segítsen. Körüljárta a kondát, rájuk olvasott valamit, aztán olyasfélét szórt a disznók útjába, mint a fűrészpör. Mindenfelé elszórta, amerre csak a disznók jártak a legelőn. Egy hónap se telt bele – mondják – és minden koca újra megfogant.

Egyszer Gyulamajorban összeveszett az intézővel. Talán Krisztián Pálnak hívták, segédtiszt volt. Az intéző pofon ütötte. Erre Hajtó Sándor elment, otthagya az uradalmat. A rétből élt otthon, de a kondát megrontotta. Utóda nem bírt a disznókkal. Nem tudta őket sehogyse összetartani. Minden nap, kihajtás után szétfutottak és csak futkározott utánuk egész nap, hiába. Végül visszahívták Hajtót. Nem akart jönni. Addig „szabódtak” neki, míg mégis csak beállt újra. Másnap már nem volt semmi baj a disznókkal.

Jó néhány hónapra rá egyszer kint a legelőn lovagolt hozzá „dillőn” az intéző. Éppen friss fánkot evett a kalapjából. Finom, szép fánkok voltak. Az intéző is megkívánta. Megkérdezte tőle, honnan van ilyenkor fánkja. „Kütték” – felelte kurtán – de azér’ megkínálom szívesen, ha pofon is ütött!” „Felejtsük el, ne haragudjon” – mondta az intéző és kezét ráztak. Leült melléje és jóízűen

megevett vagy hármat. Az öreg még kínálgatta, hogy tegyen a zsebébe is, uzsonnára. Becsomagolt kettőt egv újságpapírba és zsebre tette. Mikor délután a majorba ért, elővette, hogy megeszi. Hát amint kicsomagolta, elszörnyülködött: lógombóc volt a papírban! Elkezdett szörnyen kiabálni, hogy agyoncsapja azt a büdös kanászt, mert azt etette meg vele fánknak. Aztán felfordult a gyomra és két napig hányt tőle. Az egész major hallotta és látta. Kelemen Béla is, gyerekkorában. Onnan tudja. Így állt az intézőn bosszút Hajtó Sándor a pofonért!

Rákász József

harangozó és csősz volt még az első háború előtt Ásványon, de aranyászott is, amikor lehetett. Az ő tudománya arról volt híres, hogy el tudta parancsolni a patkányokat.

Máté Vendel bácsi mondta, hogy az ő házából is „kiparancsúta, pedig igen sok volt már. Úgy emlékezik rá, hogy ilyesféle mondókát mondott: „Az ördögök királya most tartja lakodalmát, és minden patkányt meghívott vacsorára. Oda menjete, hogy el ne késsetek, mars, mars, mars, ki innen!”

Bősi József öreg aranyász Ásványban mesélte, hogy a saját szemével látta, amint Rákász szavára csoportostul mentek el a patkányok. A szigetekre parancsolta ki őket. Éppen kint aranyászott a Halrekesztőben, amikor nagy visítva átúszott a sok patkány a szemközti szigetre.

Kelemen István Patkányospusztán volt kocsis. Gyerekkorából emlékszik rá, hogy Gyulamajorba is Rákászt hívták el, mert annyi volt már a patkány, hogy sorba ültek a juhakolban meg a jászlak szélén. Nem féltek már az embertől sem. Rákász József odaállt az istálló sarkához és kiparancsolta őket. Lett erre nagy visítás az egész majorban! Sosem felejt el, ahogy látta: csapatostul mentek ki a patkányok az istállókból, juhakolból. Csúnya visítózást csaptak és még meztelen kicsinyeiket is vitték a szájukban magukkal. Egy szemig eltűntek a majorból. Úgy emlékszik, hogy egy szép, háromhónapos birkát kapott érte fizetségül.

Nagy János

éjjeliőr is patkányküldő tudományáról volt híres Dunaszentpálon. A múlt század végén halt meg, 80 éves korában. Odaállt csak a ház sarkába, kinyitatta az ajtókat, aztán a patkányokra olvasott „mindenféle értelmetlen szavakat”. Egyszer csak nagy sivalkodást hallottak és a patkányok mind kimentek a nyitott kapun. Nem engedett egyet se agyoncsapni belőlük. Azt mondta, hogy megígérte nekik, ha szép szóval elmennek, egyet se csapnak agyon belőlük. Ahol mégis bántották őket, oda visszamentek mind. Kolbász, szalonna, fél kenyér volt az ára. Kenyér helyett tojást is adhattak.

Unokája, Nagy György az öregnek még másféle tudományáról is tudott. Elmondta, hogy régen együtt aludtak az istállóban. A házban csak a fehérnép

meg a gyerekek háltak, a férfiak kint. „De azért dunnával takaróztunk ám az istállóban is!” – tette hozzá nyomatékkal. Egyik este bejött az istállóba egy gazda, hogy a falu szélén megálltak a lovai. Nem akartak továbbmenni az Istennek se. Hiába verte, vezette, csak ágaskodtak, rúgtak, nyüsztettek, de nem indultak egy lépést se. Kérte az öreget, indítsa el őket, mert tudja, hogy neki van ilyen tudománya. Kis „szabódás” után megtette neki egy jó vacsoráért és egy liter borért. Kimentek a kocsihoz. Ott egy fejszével háromszor megkerülte bal felől a kocsit, s mindannyiszor nagyot vágott fejszéjével a rúd elejére. Azután csak rászólt a lovakra, s azok szépen, rendben megindultak hazafelé. „Reggel a falu széllin – mesélte tovább Nagy Gyuri bácsi – találtak egy vénasszonyt a porgolát mellett. Fejszével volt szétcsapva a feje. Hát az a boszorkány vót, amellik nem engedte a lovakat továbbmenni.” – „Legalább egyet elirtottam közülük – mondta öregapám –, úgyse hagynak békin éccaka.”

Vecsey János

dunaremeteí molnár a szemölcsöket tudta elparancsolni. Mesélik róla, hogy a patkányokat is el tudta a malmokból parancsolni és messzi falukba is őt hívták a molnárok, ha elszaporodtak malmaikban a patkányok. A szemölcsöket pedig úgy vette le a kézről, hogy holdfogytán, pénteken napkelte előtt a malomkövek közül kisöpört korpás lisztel jól bedörzsölte, azután kiszórta a baromfiaknak. Ha azok felkapkodták, harmadnapra elmúltak a szemölcsök is. Ezt Mészáros Istvánné mesélte nekem Remetén, akinek így vette le kezéről a szemölcsöket.

Preiner néni, Mészáros Luca Cikolán mást is tudott Vecsey Jánosról. Még gyerekkorában testvére igen megbetegedett. Már alig élt. Azt mondták róla az öregasszonyok, hogy „szemmel van megverve” és szenes vizet kell vele itatni. Még az akkori körorvos, Lehner doktor sem tudott rajta segíteni, és azt mondta az anyjának: „csináljon neki szenes vizet!” Nem használt. A gyerek továbbra is mindig álmos volt, feje fájt, a gyomra kavargott, kijött belőle minden. Végre apja elment Remetére, Vecsey János tudós molnárhoz. Ez egy rostába babszemeket szórt, rázogatta és abból mondta meg, hogy a gyereket megrontották. Azt mondta, menjen el a boszorkány hírében álló Deák Mihálynéhoz, vágjanak le kötőjéből egy darabot és a gyerek mellett égecsék meg. De siessenek, mert meghal másképp. Úgy is tette. Lopva levágtak egy darabkát a köténye kötőjéből, megégették és a gyerek hamarosan meggyógyult. Molnár lett belőle.

A haláláról is tudott mondani Preiner néni. Nyolcvanéves korában sokat kínlódott, nem tudott meghalni. Nem tudta a tudományát senkire ráhagyni! Papot is hívtak hozzá, de „csoré s... it” mutatta feléje és csúnyán káromkodott. Nem tudott a pap vele mit kezdeni. Egyik este kérte, hogy hozzanak be neki egy seprűt. Kezébe fogta és azt mondta:

„Szitakéreg, rostakéreg, minnyá hazaérek!”

Ezzel adta rá a tudományát. Így halt meg még akkor éjjel. A seprűt meg elégették, így megszakadt véle a tudomány.

Szombati Árpád

Véneken élt. El tudta tüntetni a szemölcsöket. Pados József tanító jó barátom mondta el róla, hogy néhány éve egy kislánynak az iskolában telis-tele nőtt a keze szemölcsökkel. Már izent apjának, hogy lápiszoltassa le, mert félt, hogy másokra is áterejd. Harmadnapra a gyerek tiszta kézzel ült a padjában. Nem hitt a szemének: Szombati vette le róla, lápisz nélkül! De meghagyta a gyerekeknek, el ne mondja senkinek, hogy mit csinált vele, mert visszajönnek a szemölcssei. És a leánykából nem tudtunk kihúzni semmit. Annyit tudtam csak meg róla másoktól, hogy egy Kollár János nevű pásztortól vette át a tudományát. Kocsmában iszogattak és boros fejjel elmondta neki a titkát. S attul kezdve a pásztornak nem engedelmeskedtek a szemölcsök, ő viszont azóta tud parancsolni nekik. Szabó Károlynétól tudom, hogy egy *Bajnok János* nevű ember így küldi el a szemölcsöket. Újhold péntekén este az udvarra ki kell állni és nézni a holdat. Közben el kell mondani a következő varázsigét:

*„Újhold, újkirály, meghívott egy vacsorára. De én
nem mentem el. Inkább szemölcsöimet küldöm el.
Hess le róla, hess, hess, hess!”*

A hessegetés alatt jól meg kell dörzsölni a szemölcsöket, és eldobó mozdulatokat tenni. Kilenc-tíz nap múlva elmúlnak, de közben nem szabad rájuk figyelni. Minden babonaság nélkül, aki nem hiszi, próbálja meg!

Nem mindenki „birgya el a tudományt”. Gyengébb idegzetűek sokszor beleőrültek már vagy öngyilkosságba menekültek előle.

Sipos Lőrinc

Ásványban ilyenek közé tartozott. A múlt század végén élt. Máté Vendel mondott róla is. Akkor foggal született, mint a disznó agyara. „Később is kilátszott a pofájából.” Már akkor mondták, hogy „garabonciás” lesz belőle. Igen beteges, vékony, csöndes gyerek volt. Mindig a bűgecsekben bujkált a Duna-parton. Dologra nemigen tudták fogni. Talán 27 éves lehetett, amikor egészen megbolondult. Nem bírta el a „garabonciás tudományt”. Meztelenül szaladgált a határban. Két napig kergették, nem tudták megfogni. Végre is cigányok jöttek az úton, és a nagybögőre rászaladt. Erővel belé akart bújni. Így fogták meg, de két napra rá meghalt. „Még gyerekkoromba’ vót” – mondta időrendi igazolásul a 78 éves Máté Vendel bácsi.

Olyan tudósok is akadtak, akik halottakkal tudtak érintkezni. Mondják vagy leírják, amit a halottak üzennek. Úgy látszik, inkább asszonyoknak van ilyen tudományuk, mert kettőre akadtam eddig a környékünkön, s mind a kettő a „fehérmépek” közül való volt. Az egyik Szigetközben élt.

1884-ben halt meg Ásványon, 98 éves korában. „Nagyöreganyám” vót – mesélte róla Máté Vendel. „Halottakrúl tudott mondani.” Akárki meghalt a faluban, beszélni tudott véle még sok évre rá is. Üzentek véle a másvilágrul. Idesanyám mesélte róla, hogy még gyerekkorában megjelentek néki a szellemek. Tőlük kapta a tudományát. Egyszer igen beteg lett, majd’ meghalt. Akkor is mindig a szellemeivel küszködött. Azt mondta, mikor meggyógyult, hogy lelkit a szellemek elvitték a másvilágra, megmutatták néki a szállásukat, aztán visszaeresztették. Onnan hozta magával a tudományát. Azóta tud a „hóttakkal” beszélni.

„Még kicsiny gyerek vótam – mesélte Máté Vendel –, ott játszottam a konyhában, nagyöreganyám meg ebédet főzött. Egyszer csak elhúzta hama a fazekat a tűzről, osztán futott ki a konyhábul, hogy hátul a gyümölcsösben lopják a szilvát. Futottam én is utána. Hát három leány lopta kinn a szilvát a fákrul és nem tudtak addig a fa alul elmenni, amíg öreganyám oda nem ért, jól összeteremtette őket és sóprúvel »megkókáta«”. (Biztosan nem „hátrafelé” mentek a fák alá, ahogy Szigeti Feri bácsi tanácsolta.)

Többen is emlékeznek rá még a faluban az öreg emberek közül. Boszorkánynak tartották. „Mikor meghalt, magátul kinyílt az ajtó meg az ablak” – mondta Máté Vendel, mint szemtanú. – „Azon gyűttek be a szellemek, oszt úgy vitték el a lelkit. Amikor meg temettük, olyan nagy vihar lett, hogy a halottvivők alig bírták a koporsót vinni. Hat ember vitte, mégis cserélni kellett útközben, úgy megizzasztotta őket. A sírba is alig tudták leeresztetni. Amikor a sírt fölkapacúták fölötte, mindjárt elmúlt a vihar.”

Rostás József

rostacsinaló volt Vajkán, még a szabályozás előtt. Apja, öregapja is hasonlóképpen. A múlt század nyolcvanas éveiben halt meg. Többen emlegetik még a Duna menti községekben. „Sok mindenkit meggyógyított” – emlékezett rá Ézsöl József bácsi Cikolaszigeten. Mindenfelé hívták a szigeti falukba. Mindig úton volt. Közben rostákat árult, járt faluról falura. Belenézett a rostába, likával az ég felé tartotta és úgy jósoolt. Onnan mondta meg, mit kell a beteggel csinálni. Az volt az utolsó kívánsága, hogy ha meghal, temessék a Duna vizébe. Oda, az Öregsziget aljába, ahol három falu határa ér össze (Vajka, Doborgaz, Tejfalu határa). Megjósolta, hogy fölötte majd három vadrózsabokor nő, mire azok összeérnek, igen nagy háború lesz. Úgy is lett. Beletemették a vízbe. Zátonyt hordott oda a Duna. Ma már erdő van fölötte, kétszer levágták róla a fát. Kinőttek a vadrózsabokrok is. Mire összeértek, kitért a világháború...

Említettem már, hogy a múlt században, a szabályozás előtt ezek a tátosok, tudósok ide, a vizek közé még el nem jutott civilizációt pótolták, orvosokat,

lódoktorokat, de sokszor még papokat is. Tehát szinte „társadalmi szükségszerűség” volt a működésük. Ezért tartoznak bele szervesen a szabályozás előtti életforma krónikájába. Emellett azonban ősi hagyományainknak is őrzői voltak. De amint a szabályozás véget vetett itt a régi vízi életformának, ugyanúgy szorította vissza századunk civilizációja a tudósok működését is.